

Bernhard Schlink

Predčítač

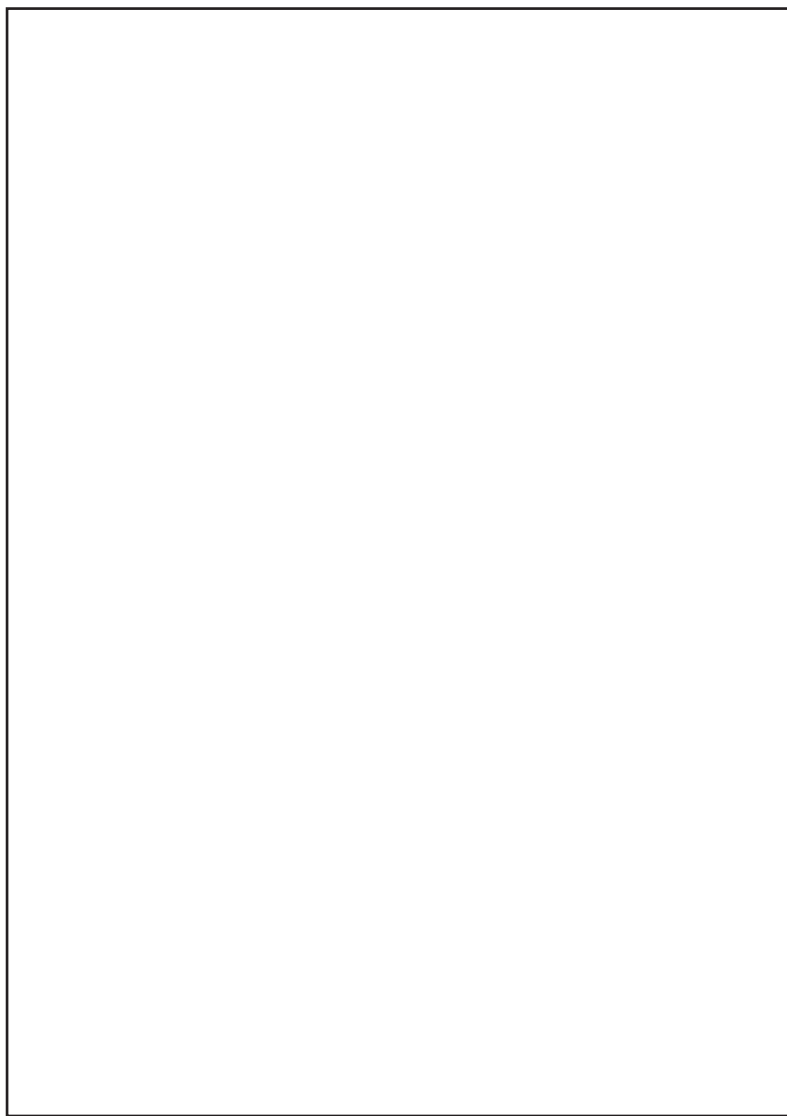
Silný príbeh o vine, nevine a túžbe
vyrovnať sa s minulosťou svojho národa

SVETOVÁ PRÓZA

SVETOVÁ PRÓZA

Bernhard
Schlink

Predčítač

Z nemčiny preložil
LADISLAV ŠIMON

slovarť

Copyright © 1995, Diogenes Verlag AG Zürich

All rights reserved.

Slovak edition © Vydavateľstvo SLOVART, spol. s r. o, Bratislava 2006, 2019

Translation © Ladislav Šimon 2006, 2019

ISBN 978-80-556-3847-8

Všetky práva vyhradené. Nijaká časť tejto knihy sa nesmie reprodukovať ani šíriť v nijakej forme, žiadnymi prostriedkami, ani elektronickými, ani mechanickými, ani vo forme fotokópií, nahrávok, prostredníctvom súčasného a ani budúceho informačného systému a podobne, bez predchádzajúceho písomného súhlasu vydavateľa.

Prvá část

1

Keď som mal pätnásť, dostal som žltáčku. Choroba sa začala v jeseni a skončila na jar. Čím bol starý rok chladnejší a tmavší, tým som bol slabší. Až v novom roku som sa začal zviechať. Január bol teplý a mama mi dala posteľ na balkón. Videl som nebo, slnko, mraky a počul som, ako sa na dvore hrajú deti. V jeden februárový večer som začul spievať drozda.

Prvá prechádzka ma z Kvetnej ulice, kde sme bývali na druhom poschodí masívneho domu zo začiatku storočia, zaviedla do Staničnej ulice. Tam som sa v jeden októbrový pondelok cestou zo školy povracal. Už niekoľko dní som sa cítil zoslabnutý, bol som taký slabý ako nikdy predtým. Každý môj krok ma stál mimoriadne veľa námahy. Keď som doma alebo v škole stúpал po schodoch, nohy mi len-len že nevypovedali službu. Nemal som ani chuť do jedenia. Aj keď som si sadol k stolu hladný, o malú chvíľu mi prestalo chutiť. Ráno som sa budil so suchom v ústach a s pocitom, že mi vnútorné orgány oťaželi a nie sú v mojom tele na správnom mieste. Hanbil som sa za svoju slabosť. Hanbil som sa najmä vtedy, keď som sa povracal. Ani to sa mi predtým nikdy nestalo. Ústa som mal zrazu plné, pokúsil som sa ich obsah znova prežrieť, stisol som pery, ruku som si dal pred ústa, ale z nich sa všetko valilo cez prsty von. Oprel som sa o múr, hľadel som na zvratky pri svojich nohách a zadúšal ma biely hlien.

Žena, čo sa ma ujala, sa správala skoro až hrubo. Vzala ma za ruku a zaviedla cez tmavú chodbu do dvora. Hore boli od okna k oknu napnuté motúzy, na ktorých sa sušila bielizeň.

Na dvore bolo naukladané drevo; v otvorenej dielni vrešala píla a odletovali piliny. Pri vchode do dvora bol vodovodný kohútik. Žena pustila vodu, najprv mi umyla ruku a potom mi vodu, ktorú si nabrala do dlaní, šplechla do tváre. Tvár som si utrel do vreckovky.

„Vezmi druhé!“ Pri vodovode stáli dve vedrá, jedno chytila a naplnila. Ja som vzal a naplnil druhé a šiel som za ňou po chodbe. Naširoko sa rozohnala, voda pleskla na chodník a zvratky odplavila do kanála. Zobrala mi z ruky druhé vedro a uštedrila chodníku ďalší prúd vody.

Vzpriamila sa a videla, že plačem. „Chlapček,“ povedala začudovane. „Chlapček.“ Vzala ma do náručia. Nebol som od nej oveľa väčší, cítil som jej prsia na svojej hrudi, v tesnom objatí som si cítil pokazený dych a jej svieži pot a nevedel som, čo si mám počať s rukami. Prestal som plakať.

Spýtala sa ma, kde bývam, postavila vedrá do chodby a odviedla ma domov. Šla vedľa mňa, v jednej ruke niesla moju školskú tašku a druhou ma držala za ruku. Zo Staničnej ulice nie je ďaleko do Kvetnej ulice. Kráčala rýchlo a s takou rozhodnosťou, že ma priamo pobádala držať s ňou krok. Pred naším domom sa rozlúčila.

V ten istý deň mama zavolala lekára, ktorý mi zistil žltáčku. Raz som mame rozprával o tej žene. Nemyslím, že by som ju inak bol navštívil. No moja matka pokladala za prirodzené, aby som po vyzdravení kúpil zo svojho vreckového kyticu kvetov a aby som sa tej žene šiel poďakovať. A tak som sa koncom februára vybral do Staničnej ulice.

2

Ten dom v Staničnej ulici dnes už nestojí. Nevieť, kedy a prečo ho zbúrali. Už veľa rokov som nenavštívil rodné mesto. Nový dom, postavený v sedemdesiatych alebo osemdesiatych rokoch, má päť poschodí a nadstavené podkrovie, chýbajú však na ňom arkiere a balkóny, je hladký a má svetlú omietku. Veľa zvoncov signalizuje mnohé malé apartmány. Apartmány, do ktorých sa ľudia nasťahujú a z ktorých sa sťahujú podobne, ako si prenajímame a vraciame autá. Na prízemí sa v tejto chvíli usalašil obchod s počítačmi; predtým tam sídlila drogéria, ešte predtým potraviny a požičovňa videokaziet.

Starý dom bol rovnako vysoký, ale mal iba štyri podlažia, prízemie pozostávalo z kvádrov pieskovca, ktoré boli obrúsené diamantom, a nad ním sa dvíhali tri poschodia z pálenej tehly; tie boli vyzdobené pieskovcovými arkiermi, balkónmi a vrúbením okien. Na prízemie a ku schodisku viedlo niekoľko schodov, dolu širších a hore užších, po oboch stranách ich vrúbili múriky, na ktorých boli upevnené železné zábradlia, dolu vyúsťujúce do špirál. Obe strany dverí zdobili stĺpy a z klasicistického balkóna sa na Staničnú ulicu pozerali levy, jeden hore, druhý dolu. Vchod do domu, ktorým ma žena zaviedla na dvor k vodovodu, bol vedľajším vchodom.

Ten dom som si všimol už ako malý chlapec. Dominoval celej ulici. Myslel som si, že keby bol ešte masívnejší a širší, museli by sa susediace domy posunúť a urobiť mu miesto. Vo vnútri som si predstavoval schodisko s bohatou štukatú-

rou, so zrkadlami a orientálne vzorkovanými behúňmi, ktoré na schodoch pridriavajú mosadzné tyče. Očakával som, že v panskom dome bývajú panskí ľudia. No keďže dom bol s plynúcim časom a od dymu rušňov čoraz tmavší, predstavoval som si aj panských obyvateľov ako pošmúrnych a čudáckych, hluchých a nemých, krivajúcich a hrbatých.

Neskôr sa mi o tomto dome ustavične snívalo. Sny sa jeden druhému podobali, boli to variácie toho istého sna. Zakaždým som šiel po cudzom meste a zazrel ten dom. Stál v rade domov v mestskej štvrti, ktorú som nepoznal. Kráčal som ďalej, zmätený, lebo som spoznával dom, ale nie mestskú štvrť. Potom mi prišlo na um, že dom som už videl. Pritom som nemal na mysli Staničnú ulicu v rodnom meste, ale iné mesto a inú krajinu. Vo sne som sa našiel napríklad v Ríme, uvidel som tam ten dom a spomenul som si, že som ho už videl v Berne. Táto snívaná spomienka ma zakaždým upokojila; vidieť ten dom v inom okolí mi nepripadalo čudesejšie ako náhodné stretnutie so starým priateľom v cudzom prostredí. Obrátil som sa, vracal som sa k domu a šiel hore po schodoch. Chcel som vstúpiť. Stískal som kľučku.

Keď ten dom stál na vidieku, trval sen dlhšie – a možno si len lepšie spomínam na podrobnosti. Veziem sa autom. Vpravo vidím dom a idem ďalej, najskôr zmätený z toho, že dom, ktorý očividne patrí do mestskej zástavby, stojí osamotený v širom poli. Potom si spomeniem, že som ho už videl, a som z toho zmätený dvojnásobne. Keď prídem na to, kde som sa s ním už stretol, otočím sa a idem späť. Ulica je vo sne ustavične prázdna, môžem sa obrátiť s kvičiacimi pneumatikami a trieliť späť vysokou rýchlosťou. Bojím sa, že prídem neskoro, takže zvýšim rýchlosť. Potom ho mám pred sebou. Obklopujú ho polia, repka, obilie i vinič vo Falcku a levanduľa v Provensálsku. Krajina je plochá, nanajvýš máličko zvlneaná. Niet tu stromov. Deň je jasný, slnko páli, vzduch sa trblieta a cesta sa leskne od páľavy. Protipožiarne múry spôsobujú, že dom vyzerá ako odrezaný a neprístupný. Môžu to

byť protipožiarne múry hociktorého domu. Dom nie je pochmurnejší ako v Staničnej ulici. Len okná sú načisto zaprášené a nedovoľujú rozpoznať nič vnútri, dokonca ani záclony. Dom je slepý.

Zastavím na okraji cesty a vyberiem sa cez cestu smerom ku vchodu. Nikoho nevidno, nič nepočuť, ani vzdialený hluk motora, ani vietor, ani vtáčie štebotanie. Svet je mŕtvy. Vyjdem po schodoch a stískam kľučku.

Lenže dvere si neotvorím. Zobúdzam sa a viem len to, že som chytil a stisol kľučku. Potom sa mi premietne celý sen do spomienky a aj to, že sa mi už sníval.

3

Nevedel som, ako sa tá žena volá. S kyticou v ruke som nerozhodne postával pred dvermi a zvončekmi. Najradšej by som sa bol hneď vrátil. Ale potom vyšiel z domu nejaký muž a spýtal sa, koho hľadám. Poslal ma k pani Schmitzovej na tretie poschodie.

Neboli tam štukatúry ani zrkadlá, ani behúne. Už dávno sa pominulo všetko, čo na schodisku mohlo byť krásne a neporovnateľné so skromnou fasádou. Červená maľovka schodov bola v prostriedku ošúchaná, výrazné zelené linoleum, ktoré bolo na stene nalepené do výšky pliec, takisto nahlodil zub času, a kde v zábradlí chýbali železné tyče, boli napnuté motúzy. Páchli tu čistiace prostriedky. Možno som si všetko uvedomil až neskôr. Všade to bolo rovnako ošarpané a rovnako čisté a všade sa vznášal rovnaký pach čistiacich prostriedkov, kedy-tedy pomiešaný s vôňou kapusty alebo fazule, pečeného mäsa alebo vyváranej bielizne. Ostatných obyvateľov domu mi pripomínali iba tieto pachy, odtlačky topánok pred dverami a mená na štítkoch pod zvončekmi. Nespomínam si, že by som na schodisku bol niekedy stretol nejakého nájomníka.

Nespomínam si už ani na to, ako som sa pani Schmitzovej pozdravil. Asi som si pripravil dve či tri vety o svojej chorobe, o jej pomoci a o svojej vďake. Tie vety som odrecitoval. Zaviedla ma do kuchyne.

Kuchyňa bola najväčšia miestnosť v byte. V nej stál sporák i drez, kúpeľná vaňa i kúpeľná piecka, stôl a dve stolič-

ky, kredenc, skriňa na šaty a gauč. Na gauči bola prestretá červená zamatová deka. V kuchyni nebolo okno. Svetlo prenikalo cez sklo dverí, ktoré viedli na balkón. Nebolo tu veľa svetla – v kuchyni sa rozjasnilo iba vtedy, keď boli roztvorené dvere. Zo stolárstva vo dvore bolo vtedy počuť kvílenie píly a voňalo drevo.

K bytu patrila ešte malá a úzka obývačka so servírovacím stolíkom, jedálenským stolom, štyrmi stoličkami, ušiakom a izbovou pieckou. V tejto izbe sa v zime skoro nikdy nekúrilo a ani v lete sa takmer nepoužívala. Okno bolo obrátené do Staničnej ulice a poskytovalo pohľad na areál bývalej železničnej stanice, ktorý bol celý poprevracaný a prehrabaný a kde už bolo sem-tam vidno základy nových budov súdov a úradov. Napokon bol súčasťou bytu aj záchod, kde takisto chýbalo okno. Keď bol smrad v záchode, páchlo aj na chodbe.

Nepamätám si už ani to, o čom sme sa v kuchyni rozprávali. Pani Schmitzová žehlila; na stôl si prestrela vlnenú deku a ľanové plátno, brala jeden kus bielizne za druhým z koša, vyžehlila ho, zložila a položila na jednu z oboch stoličiek. Na druhej stoličke som sedel ja. Žehlila si aj spodnú bielizeň, nechcel som sa tam pozeráť, ale nemohol som ani odvrátiť pohľad. Na sebe mala šatovú zásteru bez rukávov, belasú s malými vyblednutými červenými kvietkami. Popolavosivé vlasy, ktoré jej siahali po pleciah, si na zátylku zopla sponkou. Nahé ramená mala bledé. Hmaty, ktorými brala, viedla a odkladala žehličku a potom skladala a odkladala kusy bielizne, boli pomalé a sústredené – a takisto sústredene sa pohybovala, zohýnala a vystierala. Jej vtedajšiu tvár prekryli v mojich spomienkach neskoršie tváre. Ak si pred očami ožijujem, aká vtedy bola, objaví sa pred mnou bez tváre. Tvár si musím zrekonštruovať. Vysoké čelo, vysoké lícne kosti, belasé oči, rovnomerne vykrojené plné pery, silná sánka. Veľká a drsná tvár. Viem, že som ju pokladal za krásnu. Lenže tú krásu už nemám pred očami.

4

„Počkaj,“ povedala, keď som vstal a poberal sa, „ja tiež idem von a na kúsku ťa odprevadím.“

Čakal som na chodbe. Ona sa prezliekala v kuchyni. Dvere do kuchyne boli odchýlené. Vyzliekla si šatovú zásteru a stála tam v bledozelenej bielizni. Cez operadlo stoličky boli prevesené dve pančuchy. Jednu vzala a zvinula ju striedavými pohybmi rúk na kľbko. Potom balansovala na jednej nohe, pätu druhej nohy si oprela o koleno nohy, na ktorej stála, naklonila sa dopredu, zvinutú pančuchu si pretiahla cez prsty a podošvu, potom si položila nohu na stoličku a pančuchu si navliekla cez lýtko, koleno a stehno, naklonila sa nabok a zapla si ju na podväzok. Vystrela sa, zložila nohu zo stoličky a siahla po druhej pančuche.

Nemohol som z nej spustiť oči. Z jej zátylku a z jej pliec, z jej prsníkov, ktoré boli pod bielizňou síce zahalené, ale nie skryté, z jej zadku, na ktorom sa napli nohavičky v momente, keď si pätu oprela o koleno a dala si ju na stoličku, z jej nôh, najprv nahých a bledých a potom v pančuchách hodvábne lesklých.

Cítila môj pohľad. Keď siahala po druhej pančuche, trochu zadržala pohyb, obrátila sa k dverám a pozrela mi do očí. Neviem, aký to bol pohľad – začudovaný, spýtavý, vediaci a či karhajúci? Očervenel som. Krátky okamih som tam stál s rozpálenou tvárou. Potom som to už nevydržal, vyletel som z bytu a zbehol po schodisku, aby som sa čo najskôr dostal z domu.

Potom som spomalil. Staničná ulica, Häusserova ulica, Kvetná ulica – už roky to bola moja cesta do školy. Poznal som tu každý dom, každú záhradu a všetky ploty, ktoré každoročne natierali farbou, i tie, na ktorých drevo už zosivelo a spráchnivelo, takže som ho mohol roztlačiť rukou, železné ploty, na ktorých som ako dieťa rozoznieval pri behu tyče palicou, i kamenné múry, za ktorými moja fantázia predpokladala čosi čudesné a zároveň strašné, až pokým som sa neodvážil na ne vyliezť a neuvidel som jednotvárne rady spustošených kvetných, jahodových a zeleninových záhonov. Poznal som mačacie hlavy a asfalt na ceste i medzery medzi platňami, vlnovite dláždené bazaltové klátiky, tér a štrk na chodníku.

Všetko mi bolo dôverne známe. Keď mi už srdce tak nebúšilo a tvár sa mi ochladila, zdalo sa mi stretnutie medzi kuchyňou a chodbou už veľmi vzdialené. Zlostil som sa sám na seba. Ušiel som ako malé dieťa namiesto toho, aby som zareagoval suverénne, ako sa to odo mňa mohlo očakávať. Nemal som už deväť, ale pätnásť. Tak či onak mi zostalo záhadou, ako mala takáto suverénna reakcia vyzeráť.

Ďalšou záhadou bolo samotné stretnutie medzi kuchyňou a chodbou. Prečo som od nej nevedel odvrátiť pohľad? Mala veľmi mocné a veľmi ženské telo, kyprejšie ako dievčatá, čo sa mi páčili a za ktorými som sa pozeral. Bol som si istý, že by som si ju nebol všimol, keby som ju bol videl na kúpalisku. Ani sa mi neukázala viac nahá, ako som mal možnosť vídať dievčatá a ženy pri bazéne. Navyše bola oveľa staršia ako dievčatá, o ktorých som sníval. Vyše tridsiatky? Ťažko sa hodnotí vek, ku ktorému sme zatiaľ nedospeli alebo na ktorý sa ešte len chystáme.

Oveľa neskôr som prišiel na to, že na príčine môjho upretého pohľadu nebola ani tak jej postava, ale jej postoje a pohyby, na ktorých som nechával oči. Požiadal som svoje priateľky, aby si natiahli pančuchy, ale prosbu som nevedel odôvodniť, nemohol som rozprávať o stretnutí medzi kuchyňou a chod-

bou. A tak sa moja žiadosť všeobecne pokladala za túžbu uvidieť čipkovaný podväzok alebo jednoducho za erotickú extravaganciu, a keď mi prosbu splnili, koketne pri tom pózovali. To však nebol obraz, z ktorého som nemohol spustiť oči. Ona nepózovala ani nekoketovala. Ani si nespomínam, že by to bola zopakovala. Spomínam si na to, že jej telo, jej postoje a pohyby niekedy pôsobili ťažkopádne. Niežeby bola ťažká. Skôr sa zdalo, že bola stiahnutá do seba, do vnútra svojho tela, ktoré prenechala sebe a svojmu vlastnému, príkazmi hlavvy nerušenému pokojnému rytmu. Pri ňom zabudla na svet... Také isté zabudnutie sveta sa zračilo v jej postojoch a pohyboch, ktorými si naťahovala pančuchy. Lenže v tej chvíli nebola ťažkopádna, ale elektrizovaná, pôvabná a zvodná – jej zvodnosť nespočívala v prsiach, zadku a stehnách, ale bolo to pozvanie zabudnúť vnútri tela na celý svet.

To som vtedy nevedel – a možno to neviem ani teraz, možno si to len skladám ako skladačku. No keď som rozmýšľal, čo ma tak vzrušilo, vzrušenie sa znova vrátilo. Chcel som rozlúštiť túto záhadu, a tak som si na stretnutie s ňou neustále spomínal; odstup, ktorý som si vytvoril tým, že som si zo stretnutia spravil záhadu, sa rozplynul. Všetko som opäť mal pred sebou a opäť som na tom mohol nechať oči.

O týždeň som znova stál pri jej dverách.

Celý týždeň som sa pokúšal na ňu nemyslieť. Lenže nebolo ničoho, čo by ma bolo zamestnávalo a odpútavalo; lekár mi ešte nedovolil chodiť do školy, knihy, ktoré som celé mesiace čítal, mi už liezli von krkom a priatelia sa síce zastavili, ale ja som bol tak dlho chorý, že ich návštevy už nemohli preklenúť mosty medzi ich a mojimi všednými dňami a trvali čoraz kratšie. Mal som chodiť na prechádzky, každý deň o trochu ďalej, a pritom som sa nemal namáhať. Námahu by som bol vtedy naliehavo potreboval.

Veď časy choroby v detstve a mladosti sú akoby zakliate. Vonkajší svet na dvore, v záhrade či na ulici preniká do izby chorého iba tlmenými zvukmi. Dnu bujnie svet príbehov a postáv, o ktorých chorý číta. Horúčka, čo oslabuje vnímanie a vyostruje fantáziu, mení izbu chorého na nový, zároveň dôverne známy i cudzí priestor; netvory vytŕčajú zo vzorov na záclonách a na tapetách pazúry – a stoličky, stoly, police a skriňa sa týčia ako pohoria, domy a lode, sú blízke na dotyk a zároveň vzdialené. Za nekonečných nocí sprevádzajú chorého údery vežových hodín, hučanie áut prechádzajúcich podchvíľou okolo a odraz ich svetiel, ktorý sa pohybuje po stenách a plafóne. Sú to hodiny bez spánku, ale nie bezsenné hodiny, nie sú to hodiny nedostatku, ale prebytku. Túžby, spomienky, obavy a chúťky aranžujú labyrinty, v ktorých sa chorý stráca a objavuje a znova stráca. Sú to chvíle, keď je všetko možné, tak dobré, ako aj zlé.